

Wat is een rechtsstaat?

Korte toelichting

Aan de hand van een (beeldende) dia bespreek je met de leerlingen/studenten de kenmerken van de rechtsstaat. Vervolgens kun je de video laten zien waarin een rechter, een politieman en een burgemeester vertellen wat ze met de rechtsstaat te maken hebben.

Leerdoelen

- De leerlingen/studenten kunnen aan de hand van de 4 kenmerken van de rechtsstaat uitleggen wat een rechtsstaat is.
- De leerlingen/studenten kunnen uitleggen wat een rechter, een politieman en een burgemeester met de rechtsstaat te maken hebben.

Duur

15 tot 20 minuten

Benodigheden

- De PowerPoint
 - De praatplaat in versie A is meer geschikt voor vmbo en mbo 1 & 2
 - De praatplaat in versie B is meer geschikt voor havo, vwo en mbo 3 & 4

De werkvorm stap voor stap

De praatplaat

- Vraag aan de leerlingen/studenten of zij kunnen uitleggen wat een rechtsstaat is of laat ze in tweetallen een definitie bedenken. Bespreek dit plenair. Concludeer uiteindelijk dat het doel van de rechtsstaat is om de vrijheden en rechten van burgers te beschermen tegen machtsmisbruik door de overheid.
- Laat vervolgens de dia zien met daarop de praatplaat met de kenmerken van de rechtsstaat en bespreek aan de hand hiervan “hoe de rechtsstaat dat doet”. Oftewel: welke belangrijke afspraken maken dat Nederland een rechtsstaat is én ervoor zorgen dat de vrijheden en rechten van burgers beschermd worden tegen machtsmisbruik door de overheid.

Versie A

- De praatplaat in versie A is meer visueel ingesteld en laat met behulp van animaties de verschillende kenmerken stap voor stap verschijnen. Hieronder staat hoe je de verschillende kenmerken kunt bespreken:

Scheiding der machten – De scheiding der machten, ook wel de trias politica genoemd, is een uitvinding van de Franse filosoof Montesquieu. Hij maakte onderscheid tussen de wetgevende macht (het instituut dat de wetten bedenkt), de uitvoerende macht (het instituut dat de wetten uitvoert) en de rechterlijke macht (het instituut dat rechtsprekt aan de hand van deze wetten). In Nederland heeft het parlement de wetgevende macht, de regering de uitvoerende macht en de rechters de rechterlijke macht. Dit betekent in de praktijk bijvoorbeeld dat een minister niet tegelijk ook rechter mag zijn. Want als jij vindt dat de minister zich niet aan de wet houdt, dan zou het gek zijn als de minister óók rechter is en mag bepalen of jij gelijk hebt. In een rechtsstaat bepaalt een onafhankelijke rechter dit. Een minister die door rood rijdt, zit dus net zo goed fout als een burger die dat doet. Door deze machten in een land te scheiden, wordt dus voorkomen dat iemand of bijvoorbeeld de regering te veel macht krijgt.

Onafhankelijke rechtspraak – De onafhankelijke rechtspraak als kenmerk van de rechtsstaat houdt in dat rechters zich in hun oordeel over een zaak door niets anders leiden dan wat er in de wet staat. Rechters laten zich dus door niets anders dan de wet beïnvloeden. Vandaar de blinddoek van Vrouwe Justitia. Iedereen in Nederland wordt dus langs dezelfde wetten getoetst en krijgt een eerlijk proces, wie je ook bent.

Grondrechten – In Nederland zijn de belangrijkste rechten en vrijheden van burgers vastgelegd in de Grondwet. Dit noem je grondrechten. Voorbeelden hiervan zijn het gelijkheidsbeginsel (dat discriminatie verboden is), de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging, de persvrijheid, de vrijheid van meningsuiting, de vrijheid om te demonstreren, maar ook het algemeen kiesrecht.

Legaliteitsbeginsel – Dit houdt in dat in een rechtsstaat ook de overheid zich aan de wet moet houden. Concreet betekent dit dat je niet kunt worden veroordeeld voor iets dat niet in de wet staat. Je kunt bijvoorbeeld geen boete krijgen voor fietsen met een koptelefoon op.

Tot slot – Deze afspraken beschermen de vrijheden en rechten van burgers tegen machtsmisbruik van de overheid, maar dat betekent niet dat ze perfect zijn. Alle afspraken hebben zo ook weer hun eigen nadelen. Zo zorgt de scheiding der machten er soms voor dat het doorvoeren van wetten soms erg lang duurt; langer dan dat één iemand dit in z'n eentje zou mogen besluiten. De rechtspraak is zo strikt in haar onafhankelijkheid, dat ook weleens mensen vrijuit gaan van wie het overduidelijk is dat zij het gedaan hebben, maar waarbij een benodigd bewijs ontbreekt. Daarnaast kunnen grondrechten ook soms met elkaar schuren, zoals de vrijheid van onderwijs en het gelijkheidsbeginsel. En tot slot zorgt het legaliteitsbeginsel ervoor dat designerdrugs waarvan overduidelijk is dat het schadelijke harddrugs zijn, nog legaal verkocht mogen worden zolang er nog geen wet is die deze verbiedt. Maar al deze nadelen wegen niet op tegen de bescherming die het biedt aan individuele burgers.

Versie B

- De praatplaat in versie B is meer visueel ingesteld en laat met behulp van animaties de verschillende kenmerken stap voor stap verschijnen. Hieronder staat hoe je de verschillende kenmerken kunt bespreken:

Grondrechten – In Nederland zijn de belangrijkste rechten en vrijheden van burgers vastgelegd in de Grondwet. Dit noem je grondrechten. Voorbeelden hiervan zijn het gelijkheidsbeginsel (dat discriminatie verboden is), de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging, de persvrijheid, de vrijheid van meningsuiting, de vrijheid om te demonstreren, maar ook het algemeen kiesrecht.

Scheiding der machten – De scheiding der machten, ook wel de trias politica genoemd, is een uitvinding van de Franse filosoof Montesquieu. Hij maakte onderscheid tussen de wetgevende macht (het instituut dat de wetten bedenkt), de uitvoerende macht (het instituut dat de wetten uitvoert) en de rechterlijke macht (het instituut dat rechtsprekt aan de hand van deze wetten). In Nederland heeft het parlement de wetgevende macht, de regering de uitvoerende macht en de rechters de rechterlijke macht. Dit betekent in de praktijk bijvoorbeeld dat een minister niet tegelijk ook rechter mag zijn. Want als jij vindt dat de minister zich niet aan de wet houdt, dan zou het gek zijn als de minister óók rechter is en mag bepalen of jij gelijk hebt. In een rechtsstaat bepaalt een onafhankelijke rechter dit. Een minister die door rood rijdt, zit dus net zo goed fout als een burger die dat doet. Door deze machten in een land te scheiden, wordt dus voorkomen dat iemand of bijvoorbeeld de regering te veel macht krijgt.

Onafhankelijke rechtspraak – De onafhankelijke rechtspraak als kenmerk van de rechtsstaat houdt in dat rechters zich in hun oordeel over een zaak door niets anders leiden dan wat er in de wet staat. Rechters laten zich dus door niets anders dan de wet beïnvloeden. Vandaar de blinddoek van Vrouwe Justitia. Iedereen in Nederland wordt dus langs dezelfde wetten getoetst en krijgt een eerlijk proces, wie je ook bent.

Legaliteitsbeginsel – Dit houdt in dat in een rechtsstaat ook de overheid zich aan de wet moet houden. Concreet betekent dit dat je niet kunt worden veroordeeld voor iets dat niet in de wet staat. Je kunt bijvoorbeeld geen boete krijgen voor fietsen met een koptelefoon op.

Tot slot – Deze afspraken beschermen de vrijheden en rechten van burgers tegen machtsmisbruik van de overheid, maar dat betekent niet dat ze perfect zijn. Alle afspraken hebben zo ook weer hun eigen nadelen. Zo zorgt de scheiding der machten er soms voor dat het doorvoeren van wetten soms erg lang duurt; langer dan dat één iemand dit in z'n eentje zou mogen besluiten. De rechtspraak is zo strikt in haar onafhankelijkheid, dat ook weleens mensen vrijuit gaan van wie het overduidelijk is dat zij het gedaan hebben, maar waarbij een benodigd bewijs ontbreekt. Daarnaast kunnen grondrechten ook soms met elkaar schuren, zoals de vrijheid van onderwijs en het gelijkheidsbeginsel. En tot slot zorgt het legaliteitsbeginsel ervoor dat designerdrugs waarvan overduidelijk is dat het schadelijke harddrugs zijn, nog legaal verkocht mogen worden zolang er nog geen wet is die deze verbiedt. Maar al deze nadelen wegen niet op tegen de bescherming die het biedt aan individuele burgers.

Video

- Laat nu de video op de volgende dia zien. In deze video staat de vraag 'De rechtsstaat? Wat heb je er eigenlijk aan?' centraal. Deze vraag wordt gesteld aan een politieman, een rechter en een burgemeester. De video is inmiddels verouderd, zo is de betreffende burgemeester geen burgemeester in Gouda meer, maar de inhoud van deze video is desondanks nog goed bruikbaar en actueel.
- Vraag of iemand in eigen woorden kan uitleggen wat een rechter, een politieman en een burgemeester met een rechtsstaat te maken hebben.
- Vraag tot slot als afsluiting of iemand in eigen woorden kan uitleggen wat een rechtsstaat is. Uit het antwoord moet blijken dat in een rechtsstaat de macht van de overheid beperkt wordt door regels. Iedereen moet zich aan die regels houden, ook de regering, de politie en de koning. Deze wetten en regels beschermen de vrijheid van de burger. Natuurlijk zitten er grenzen aan deze vrijheid, die zijn vastgelegd in wetten.